

De kerk op Den 'Oek

Ds. Arie van der Maas

Op nieuwjaarsdag 2015 legde een felle brand het uit 1905 daterende kerkgebouw van de Protestantse gemeente te Hoek in Zeeuws-Vlaanderen volledig in de as. De aan de westzijde aangebouwde consistorie en het van later datum daterende kerkcentrum werden gespaard evenals een deel van de in 1900 gebouwde toren. In dit artikel een overzicht van de geschiedenis van het kerkgebouw in Hoek en een impressie van de in december 2016 heropende geheel nieuw gebouwde kerk en gerestaureerde toren.

Oorsprong

Wie de oorsprong van het kerkgebouw in Hoek wil beschrijven komt terecht in het hart van de Tachtigjarige Oorlog (1568 – 1648). Het gebied dat we nu Zeeuws-Vlaanderen noemen bestond aan het eind van de zestiende eeuw uit meerdere eilandjes en landsdelen die met het vaste land van Vlaanderen verbonden waren. Hoek bestond nog niet, wel was enkele honderden meters ten zuiden van waar het latere dorp gevestigd zou worden, op de zuidoosthoek van de Koudepolder, vanaf 1586 in enkele fasen het Mauritsfort gebouwd. Een militaire vesting van Prins Maurits en zijn troepen aan de noordoever van het Axelsegat, waar recht tegenover door de Spanjaarden enkele jaren eerder Fort Philippine gebouwd was. Dit Mauritsfort zou in 1601 een cruciale rol spelen in de ontstaansgeschiedenis van Hoek en haar kerk. Aan de noordwestkant van de Koudepolder lag de Heerlijkheid Vremdijke. Een klein dorp met kerk dat in de loop van de vijftiende en zestiende eeuw steeds vaker te kampen kreeg met overstromingen. Van tijd tot tijd was het kerkje van Vremdijke door de overstromingen niet te gebruiken voor de eredienst en werd uitgeweken naar noodlocaties. Zo is te lezen in de kerkenraadsnotulen van 15 november 1600: *alsoo de polder dryven is en volgens de kercke nie gebruycke en can, is goet gevonden, dat men voor dy tyt in schuure van ouderling... de Keyser als in best gelegen voor het geheele lant*. Enige tijd later werd opnieuw 'verhuisd' en wel naar *de schuure van Geerhart Valcke*. De predikant van Vremdijke, ds. Johannes Bollius, de derde predikant na de Reformatie en bevestigd in januari 1592, woonde inmiddels ook al op het veiligere Mauritsfort. Dit blijkt uit de kerkenraadsnotulen van 14 maart 1601 waar staat: *op het Mauritsfort ten huysen van Hr. Job. Bollius*.

De storm met overstroming van 25 november 1601 bracht de genadeklap voor het dorpje Vremdijke. Niet alleen vrijwel

alle huizen maar ook het kerkgebouw was nu onherstelbaar vernield. Alleen de toren heeft er nog vele jaren gestaan, als bekend zeebaken voor de scheepvaart. De bevolking die het langst gebleven was in het bedreigde dorp vond tijdelijk of permanent onderdak op het Mauritsfort of elders in huizen en boerderijen langs de dijken van Lovenpolder en Koudepolder. Met name de hoek van deze twee polders ontwikkelde zich verder, niet alleen tot kruispunt van wegen die over de dijken slingerden, maar ook als relatief veilige

plek om zich opnieuw te vestigen. Blijkbaar overtuigde deze gunstige ligging ook het kerkbestuur bij hun beslissing om deze locatie te kiezen voor de bouw van een nieuwe kerk. Zover was het echter nog niet. In de eerste jaren van de zeventiende eeuw werd gekerkt op het Mauritsfort in de schuur naast het woonhuis van ds. Bollius die, zo blijkt uit kerkenraadsnotulen van 1603, *toestemming kreeg Doop en Avondmaal te bedienen in zijn pastorie omdat de kerk weg was*. De klok van Vremdijke was na de ramp gered en in Neusen opgeborgen. Al spoedig wilden de bewoners van Lovenpolder en Koudepolder ze weer terug hebben om ze op het huis van de predikant op het Mauritsfort te plaatsen. De toestemming werd verkregen van de magistraat van Neusen, als de kerk zelf de kosten zou dragen.



De oude kerk van Hoek met de nieuwe toren, 1900-1905. (Oud fotomateriaal is afkomstig uit het denkenboekje *Oud en Nieuw* (zie noot 1). De andere foto's zijn van Peter Mahu fotografie in Hoek.)



Tekening van het ontwerp van de nieuwe kerk uit 1905.

Mooie oplossing, ze bleek echter op de lange duur niet te voldoen. Besloten werd tot de bouw van een nieuwe kerk op *den Houck* die op 21 december 1608 in gebruik werd genomen waarbij de oude klok van *Vremdijke* voortaan van *den Houck* over de polders klonk. De kerk was niet groot, slechts 27 mannezitplaatsen en 27 vrouwenzitplaatsen werden gecreëerd. De gemeente was echter ook maar klein. Binnen enkele tientallen jaren, toen het aantal inwoners van *den Hoeck* toenam werd ze vergroot.

Vergroting en vernieuwing

Inmiddels woedde de Tachtigjarige Oorlog voort. Zoals bekend was het gebied dat nu Zeeuws-Vlaanderen heet, frontlinie tussen de Spaanse en Staatse troepen. De bouw van de forten *Philippine* en *Mauritsfort* zijn er blijvende getuigen van en hebben een rol gespeeld in de ontstaansgeschiedenis van het dorp *Hoek* en haar kerk. Kort na de ingebruikname van de nieuwe kerk op *den Hoeck* brak een periode van relatieve rust en welvaart aan met het Twaalfjarig Bestand van 1609 – 1621. In deze periode groeide de bevolking van *Hoek* mede doordat tijdens de inpolderingswerken van de *Westenrijks*polders in die jaren veel dijkwerkers, voornamelijk uit de

omgeving van *Delft*, zich in en rond *den Hoeck* vestigden. De kerkelijke gemeente groeide mee en het kerkgebouw werd gaandeweg vergroot.

In 1633 werd de kerk dermate ingrijpend verbouwd en vergroot dat ze praktisch nieuw werd. De gemeente bleef echter groeien in omvang en in 1649 werd opnieuw besloten tot uitbreiding. Op 28 juni 1649 vergaderde de magistraat van *Neusen* met enkele leden van de kerkenraad op het *Mauritsfort ten huize van Cornelis Cornelissen Calis, constabel ende tavenier* (stalhouder en waard).

Er was een bestek gemaakt waarvan het houtwerk werd aangenomen door *Cornelis Rochussen*, timmerman te *Vlissingen*, voor 54 pond *Vlaams*. Het steenwerk werd gegund aan *Isaack Outerman*, metselaar te *Vlissingen*, voor de som van 122 pond *Vlaams*.

De nieuw gebouwde kerk op *den Hoeck* was echter niet van al te beste kwaliteit. Nog geen dertig jaar later, in 1678, wordt de herstelling van kerk, consistorie en toren aanbesteed voor 106 pond *Vlaams*, te verdelen over 7 achtereenvolgende jaren.

Er is dus sprake van een heus meerjarig onderhoudsplan. Het was blijkbaar wel nodig: de toren dreigde in te storten, van het dak waren verschillende pannen gewaaid zodat bij slecht weer en regen de schoolmeester geen dienst kon doen

op zijn gewone plaats midden in de kerk vanwege het *stadig druppen* en ook de muur van het kerkhof verkeerde in een deplorabele toestand. Het bleef echter lapwerk want de klachten over de slechte staat van het kerkgebouw bleven aanhouden. In 1713 besloot de kerkenraad dat het zo niet langer kon. Er werd een noodkreet geschreven aan de *Staten van Zeeland*: het dak was al verschillende jaren van een toren(tje) ontbloeit, zodat men de klok niet kon luiden, terwijl er toch zo'n fraaie aanwezig was. Die hing nu in het portaal bij de ingang, nog geen voet hoog, aan half vergane balken, zodat er alleen maar wat met de klepel geklept kon worden. Slechts de mensen op het dorp konden dat horen en zo gebeurde het wel dat de bewoners van de polders te laat in de kerk kwamen. Met de kerk zelf was het al niet veel beter gesteld. Het pannendak was nooit helemaal dicht en bij harde wind kwamen soms brokken kalk naar beneden. 's Winters kon het binnen ondraaglijk koud zijn. Daarom vroeg de kerkenraad dringend een kloktorentje, desnoods van hout, waardoor de gehele gemeente het klokgelui duidelijk zou kunnen horen. En een nieuw dak natuurlijk. Na een tweede bedelbrief in 1714 kwam er financiële ondersteuning van de *Staten van Zeeland* en nam het werk een aanvang. Al

werkende bleek dat de preekstoel met dooptuin grotendeels vermolmd was en deze werden nu in de werkzaamheden betrokken.

Klok

Na de restauratie van 1714 / 1715 zijn er voor wat de achttiende eeuw betreft weinig vermeldenswaardige feiten bekend met betrekking tot het kerkgebouw van de Hoekse Hervormde gemeente. De laatste jaren van deze eeuw zorgde echter de groeiende onrust door revolutionaire bewegingen in verschillende Europese landen en uiteindelijk de Franse overheersing in de Nederlanden, voor legendarische gebeurtenissen rondom de klok van Hoek. In oktober 1798 kwamen Vlaamse boeren in opstand tegen het nieuwe Franse gezag. Op 21 oktober trok een boerenlegertje Hulst binnen en dezelfde dag joeg het de Franse bezetter weg uit Sas van Gent. De volgende dag, 22 oktober, was het ook in Zaamslag en Hoek erg onrustig. In beide plaatsen werd de stormklok geluid door de opstandige Vlamingen, waarop een groep Franse soldaten naar Hoek trok, de klok uit de toren haalde en naar Axel bracht. Een tweede versie van het verhaal zegt echter dat voordat de Fransen de klok konden meenemen, een groep Hoekenezen de klok zelf uit de toren haalde, op een boerenkar over de Binnendijk richting

Axel smokkelde en dat onderweg de klok toen van de wagen gevallen is. Hier zou het in de regio bekende spreekwoord *Den Oek is van de karre gevallen* vandaan komen. Hoe dan ook, in die tijd is de klok van de toren van Hoek in Axel terecht gekomen en daar lange tijd in vergetelheid opgeborgen geweest. Toen in de eerste helft van de vorige eeuw een nieuw stadhuis werd gebouwd, werd de klok in de toren van het stadhuis gehangen. Ten tijde van de gemeentelijk herindeling waarbij Axel opging in de gemeente Terneuzen is de klok nogmaals verplaatst, eerst naar de Gereformeerde Kerk aan de Pironstraat en toen deze gesloten werd naar de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) aan de Kerkdreef waar de historische klok van het oude Vremdijke, gegoten in het jaar 1503 nu nog altijd dienst doet.

Hoek heeft in een latere fase een nieuwe luidklok verworven welke echter in de Tweede Wereldoorlog opnieuw is geconfisqueerd, dit keer door de Duitse bezetter. Na de bevrijding zijn door de bevolking van Hoek granaathulzen verzameld en daarvan is, voor de derde keer, een nieuwe klok vervaardigd. Deze klok heeft de brand van 2015 overleefd en luidt, naar men hoopt, nog tot in lengte van dagen over dorp en polders om het wel en wee van Hoek en haar bewoners te begeleiden.

Opnieuw vergroting en uiteindelijk nieuwbouw

In het eerste deel van de negentiende eeuw maakte de Hervormde gemeente een bloeiperiode door in Hoek. Wellicht door de werkzaamheden van de zeer geliefde en ook buiten Hoek bekende ds. Chr. Meeuse die de gemeente diende van 1803 tot 1838. In juni 1819 was het zielental van de gemeente 1060 waarvan 520 belijdende leden. Zo'n 200 à 250 lidmaten gingen aan het Avondmaal. In die tijd kon de kerk slechts 300 kerkgangers bevatten, ze was dus veel te klein. De kerkgangers zaten tot in de paden en 's zomers op het kerkhof tot zover men de dominee kon verstaan. Begin jaren twintig werd besloten tot verbouwing, twee vleugels werden aangebouwd en dinsdag 27 januari 1824 werd de vergrote kerk in gebruik genomen waarbij 100 zitplaatsen extra waren gecreëerd.

Aan het eind van de negentiende eeuw bleek opnieuw dat de vele verbouwingen en het beperkte onderhoud vanwege de schaars beschikbare middelen hun tol eisten. Het torentje met luidklok dat zich midden op het dak van de kerk bevond was er slecht aan toe en de kans op instorten was reëel. De jaren negentig van de negentiende eeuw was het kerkbestuur naarstig op zoek naar financiële mogelijkheden om een geheel



De nieuwe kerk uit 1905.

nieuwe kerk en toren te bouwen. Er werd een ontwerp gemaakt maar de middelen ontbraken om dit ten uitvoer te brengen. Uiteindelijk werd besloten om dan maar te beginnen met de toren, mede omdat de burgerlijke gemeente Hoek een financiële bijdrage leverde, vanwege het belang van het aanbrengen van een voor iedere inwoner van het dorp zichtbaar uurwerk. Bovendien was het oude torentje dat zich midden op het dak van de oude kerk bevond het meest dringend aan vervanging toe. In 1900 was de nieuwe toren gereed. In de daarop volgende jaren, tot aan de Tweede Wereldoorlog beklom de bode van de gemeente Hoek iedere dag de toren om de klok op te winden zodat de Hoekenezen 'bij de tijd waren'. Toen de nieuwe toren er eenmaal stond groeide het verlangen bij kerkleden en verdere dorpsbewoners om ook de kerk zelf nieuw te bouwen. In oktober 1903, het jaar waarin Ds. Evert Raams werd bevestigd, werd collecte met lijst voor vrijwillige bijdrage van deur tot deur gehouden. De opbrengst was boven verwachting hoog. In een week tijd werd zesduizend gulden bijeen gebracht waarmee een definitieve basis voor nieuwbouw was gelegd. De heer L. de Bruijne uit Terneuzen werd aangewezen

als architect en hij maakte een plan op basis van eerdere ontwerpen die reeds eind negentiende eeuw gemaakt waren. Begin 1905 werd de oude kerk afgebroken en de kerkdiensten van de gemeente werden gedurende het jaar 1905 in de oude Openbare school gehouden. Op 17 december 1905 werd de nieuwe kerk, aangebouwd tegen de nieuwe toren, ingewijd met een rede van ds. Raams over Mattheus 21: 13a: *Mijn huis moet een huis van gebed zijn.* De aannemer van de kerkbouw was Jac. de Feijter die het werk samen met de heren Keuning, Nieuweling en Kiel realiseerde. De bouwkosten van de kerk bedroegen circa f 15.000,-. De kerkelijke gemeente van Hoek wist zelf in totaal f 8.000,- bijeen te brengen en de Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk gaf een bijdrage van f 4.500,- uit de Generale Kas. De kerk was aanzienlijk vergroot en telde nu circa 550 zitplaatsen bij maximale bezetting. Een van de weinige oude onderdelen die werden meegenomen uit de oude kerk was de preekstoel die dateerde van de restauratie uit 1714. Zes jaar later, in 1911, werd een nieuw orgel, gebouwd door de gebroeders Van der Kley uit Rotterdam, in gebruik genomen.

Gebrandschilderde ramen

Uiteraard bevonden zich, vanwege de beperkte financiële middelen, in de in 1905 gebouwde kerk geen onnodig kostbare elementen, zoals bijvoorbeeld gebrandschilderde ramen. Medio jaren vijftig van de vorige eeuw bevonden de twaalf ramen die de kerk telde, zich echter in dermate slechte staat dat de kerkvoogden zich gingen buigen over een herstelplan. Een eerste kleine financiële prikkel werd gegeven doordat uit het Nationale Rampenfonds naar aanleiding van de Watersnoodramp van 1953 de gemeente Hoek een bedrag van f 700,- ontving vanwege de geleden schade in de Nieuw Neuzenpolder. De gemeente Hoek verdeelde dit bedrag over de drie Protestantse kerkgemeenschappen waarbij de Hervormde gemeente f 337,- ontving. Deze gift bracht het denken op gang. De kerkvoogdij wilde echter zo mogelijk niet volstaan met noodzakelijk herstel maar wilde ook graag een inhoudelijke verfraaiing toevoegen aan het kerkgebouw. Mede voor dit doel werd door middel van een intekenlijst een geldinzamelingsactie gehouden op het dorp en in de polders, een vroege vorm van 'crowdfunding'. Het resultaat van deze actie was het voor die tijd aanzienlijke bedrag van f 3.436,-.



Interieur van de afgebrande kerk, met de preekstoel uit 1714, 2012.



Interieur van de afgebrande kerk met zicht op het orgel.

Na oriëntatie in den lande werd door tussenkomst van architect M.J. v.d. Berg uit Axel in het voorjaar van 1958 offerte gevraagd bij glazenier H.C. van der Valk uit Alphen aan den Rijn. De jonge glazenier had nog weinig ervaring, maar zijn roem bereikte toch al Zeeuws-Vlaanderen. In die tijd waren veel glazeniers en tegelzetters, afkomstig uit andere delen van het land, werkzaam in de regio om de grote oorlogsschade als gevolg van de Slag om de Schelde in 1944 te herstellen. Van der Valk wist kerkelijke kunst sprekend en in eigentijdse stijl vorm te geven. Toen de offerte gevraagd werd had hij juist een vergelijkbare opdracht uitgevoerd in de Hervormde kerk van Boskoop. Leden van de kerkvoogdij van Hoek brachten om die reden begin april 1958 een werkbezoek aan Boskoop, om het werk van glazenier Van der Valk met eigen ogen te aanschouwen. Het voorstel aan Hoek ging uit van twee varianten, namelijk een tweetal vol geschilderde ramen met een tiental ramen van licht getint glas voor een totaalprijs van f 6010,- of, als alternatief, een twaalfstal ramen met een ingeschilderd hartgedeelte voor een totaalprijs van f 5742,-. Op 8 mei 1958 kwam het college van Kerkvoogden (op dat moment bestaande

uit de leden P. Haak, president kerkvoogd; P.A. Ocké, secretaris; D. Kayser, H. Wolfert en N. Moerman) in een gezamenlijke vergadering bijeen met het College van Notabelen (bestaande uit de leden L. Dekker, A. Snap, F. Van Cadsand, L. Jansen, D. Tolhoek, P. Mol en J. Dieleman) om tot besluitvorming te komen.

De opdracht werd verstrekt aan Van der Valk en gekozen werd voor twee vol geschilderde ramen in de westgevel aan weerszijden van de kansel met in 'gewoon-glas' uitgevoerde glas-in-lood ramen in de zijgevels. Een budget werd vrijgemaakt van f 9010,-. Het meerdere zou nodig zijn voor de overige werkzaamheden aan de gevels om daarin de nieuwe ramen te kunnen plaatsen. Voor de verdere financiering werd een lening aangegaan via de Provinciale Kerkorganisatie met een omvang van f 10.000,-.

De totale lening die werd aangegaan in dezelfde vergadering was overigens f 40.000,-. De andere f 30.000,- was bestemd om een oplossing te creëren voor het in slechte staat verkerende onderkomen voor kerkelijk jeugd- en jongerenwerk aan de Molendijk. Dit resulteerde na enkele jaren in de bouw

van het kerkcentrum zoals dat tot aan de herbouw na de brand van 2015 tussen kerk en molen gesitueerd was. Toen de opdracht eenmaal verstrekt was, heeft glazenier Van der Valk een periode in Hoek doorgebracht. Hij had een onderkomen in Oud Vlissingen en heeft ruim de tijd genomen om zowel dorp en polders, maar ook de dorpsbewoners en hun verhalen, op zich te laten inwerken. Aan de inhoudelijke doordenking van de verhaallijnen in de ramen is ook meegewerkt door de toenmalige predikant ds. W.J. van Meeuwen. Vervolgens heeft hij een ontwerp gemaakt en uiteindelijk zijn in 1959 zowel de twee gebrandschilderde als de tien overige glas-in-lood ramen geplaatst. Beide ramen kennen een opbouw van drie onder elkaar gesitueerde beelden. Het bovenste beeld geeft iets weer van de geschiedenis van Hoek en omgeving. Het middelste is een Bijbels tafereel en het onderste beeldt één van de twee protestantse sacramenten uit. Het leidende motief in het raam dat destijds, vanuit de kerk gezien, links van de preekstoel werd geplaatst is 'water'. Bovenaan is een impressie te zien van de grote watervloed uit 1601 die heeft geleid



De verloren gegane gebrandschilderde ramen, doop en avondmaal.

tot de vorming van het dorp Hoek. In zijn weergave van de overstroming van Vremdijke heeft de glazenier een vrije artistieke interpretatie gegeven. Hierdoor doet de vorm van de kerktoren sterk denken aan de kerktoren van Hoek zoals die in 1900 gebouwd is. Wellicht dat juist hierdoor toch ook een verwijzing is bedoeld naar de Watersnoodramp van 1953. De beperkte bijdrage uit het Nationale Rampenfonds was immers een eerste financiële prikkel die het werken aan verdere financiering een stimulans gaf. Het bijbelse tafereel dat zich in het middengedeelte van het raam bevond betreft het verhaal uit het Evangelie waarin Jezus de hand van Petrus grijpt die, door angst bevangen, in het water dreigt weg te zinken (Mattheus 14: 22 – 33). De onderste afbeelding tenslotte betreft het sacrament van de Doop en wel door weergave van de doop van Christus zelf door Johannes (Mattheus 3: 13 – 17) waarbij het evangelie vertelt dat de Geest

van God als een duif op Jezus neerdaalde. Het tweede raam herinnert met het onderste tafereel aan het sacrament van het Heilig Avondmaal: Het kruis van Christus met daarop brood en beker en het 'Lam Gods dat de zonde der wereld wegdraagt'. Om het kruis heen mensen met een ontvangende houding. Het midden tafereel is het bijbelse verhaal dat veelal wordt aangeduid als 'de wonderbare spijziging' of ook wel 'het verhaal van de vijf broden en twee vissen' (Mattheus 14 en Marcus 6 of 8). De verbinding die gemaakt is met het leven in dorp en omliggende polders is dat van 'de oogst'. Op het bovenste tafereel is te zien hoe op de akkers de arbeiders bezig zijn met het oogsten en binnenhalen van het graan. Een andere interpretatie van dit bovenste paneel is dat er zandzakken gevuld worden in de Wijckhuizenpolder om de dijken te versterken zoals bij de Watersnoodramp van 1953 ook werkelijk heeft plaats gevonden.

Mede vanwege de sprekende verbindingen die door de glazenier gelegd zijn tussen Bijbel, sacramenten en zowel het dagelijkse leven in Hoek als ook bijzondere elementen uit de lokale geschiedenis zijn de ramen in de jaren die volgden zeer geliefd geworden. De gebrandschilderde ramen in de kerk waren ook één van de weinige cultuurhistorische elementen die het dorp Hoek kende.

Brand

Zowel deze ramen echter, evenals het meest historische element in de kerk, de preekstoel uit 1714, gingen samen met de rest van het hoofdgebouw van de kerk verloren bij een felle verwoestende brand op nieuwjaarsdag 2015. De torenspits stortte in en aan het einde van die eerste januari was de Hoekse gemeenschap, zo mag gezegd worden, het meest beeldbepalende gebouw waaraan voor velen grote gevoelswaarde was verbonden, kwijt. Alleen de helft van de toren was blijven staan en verder de oude consistorie, het uit de jaren zestig van de vorige eeuw daterende kerkcentrum en het begin deze eeuw gebouwde jeugdhonk. De oorzaak van de brand kon ondanks twee verschillende onderzoeken, zowel van de politie als van de verzekeringsmaatschappij, niet worden vastgesteld. De brand had een dermate verwoestende werking dat geen sporen van de oorzaak werden terug gevonden. Wel was duidelijk dat de brand begonnen was in de zuidwesthoek van de kerkzaal. In combinatie met verhalen van dorpsbewoners uit de nieuwjaarsnacht is er toch een sterk vermoeden dat er een verband gelegd kan worden met vuurwerk. Niet opzettelijk, maar een zogenaamde 'wensballon' zweefde volgens enkele getuigen enkele uren na middernacht boven het dak van de kerk en kwam op het dak tot stilstand. Er was even ongerustheid over dit verschijnsel maar toen het vuurschijnsel weg was is men er vanuit gegaan dat het gedooft was en de personen die getuige waren zijn verder huiswaarts gekeerd. Achteraf is een mogelijke verklaring dat de 'vuur-ballon' tot stilstand was gekomen boven één van de enkele jaren geleden aangebrachte pvc ventilatiekokers op het dak. Door het vuur van de ballon kan de pvc gesmolten zijn, de ballon door het aldus ontstane gat gezakt waarna het vuur is gaan smeulen. Eerst op de kap van de kerk, in de ochtend daar doorheen

gevallen en vervolgens gaan opbouwen op de houten kerkenraadsbanken. Dit alles blijft een gissing, maar is wel het meest waarschijnlijke scenario dat door de meest betrokkenen beredeneerd kan worden.

Planvorming herbouw

De kerk was gelukkig goed verzekerd en al spoedig werden dan ook plannen gemaakt voor herbouw. Want het was voor vrijwel iedereen, meer of minder betrokken bij de kerkgemeenschap, duidelijk: De kerk van Hoek zal herrijzen. De belangrijkste basis voor de mogelijkheid hiertoe was gelegen in de goed afgesloten brandverzekering maar desondanks werd het advies van de verzekeringsmaatschappij ter harte genomen om toch ook als kerkgemeenschap fors aan de slag te gaan met geldwerving. De ervaring leert dat bij herbouw er toch altijd net een aantal dingen zijn die een gemeenschap graag wil maar die eigenlijk niet passen binnen de mogelijkheden. En de gemeenschap had een aantal duidelijke wensen: terugkeer van de gebrandschilderde ramen was een belangrijke maar ook de toren weer in volle glorie als beeldbepalend baken in de wijde omgeving. Verder kwamen als verlangens naar voren die vertaald werden in een visie: Het nieuwe gebouw moet

‘echt op een kerk’ lijken en als het kan ook op ‘de kerk van Hoek’. Duurzaamheid kreeg een hoge prioriteit, zowel vanwege de overtuiging van verantwoordelijkheid naar de schepping, maar ook uit de wens om een zo gunstig mogelijke exploitatie in de toekomst te creëren. Verder zou multifunctionaliteit, openheid en toegankelijkheid een belangrijk kenmerk moeten zijn van de nieuwe kerk. De kerk van Hoek als huis voor God en Zijn gemeente en ook als huis voor het dorp en haar bewoners. Voor wat betreft interieur, audiovisuele mogelijkheden en klimaatbeheersing werd in de visie geopteerd voor een moderne benadering. Vanuit deze visie is een vijftal architecten uitgenodigd een ontwerp te maken waarna een viertal ontwerpen is ingediend. Na een zorgvuldig doordacht selectieproces, waarbij de vergadering van gemeenteleden uiteindelijk een keuze heeft bepaald, die door de kerkenraad is bekrachtigd, werd de voorkeur gegeven aan het ontwerp van Architectenbureau RoosRos uit Goes. Een bijkomende beslissing was om de bij de brand gespaarde bijgebouwen toch ook te slopen en te kiezen voor volledige nieuwbouw met uitzondering van de toren die gerestaureerd zou worden.

Doorslaggevend argument voor deze totale nieuwbouw waren de aanzienlijk gunstiger energiehuishouding in dat geval en onderhoudskosten in de toekomst. Daarbij hadden de oude bijgebouwen zeker ook wel emotionele, en de consistorie ook enige historische waarde maar dit woog niet op tegen de voordelen van nieuwbouw.

De keuze voor het ontwerp is gemaakt in mei 2015 en dat jaar stond verder in het teken van geldwerving, voorbereiding en aanbesteding. De geldwerving kreeg vorm en inhoud door tal van activiteiten, zowel op initiatief en door inzet van mensen uit Hoek, als uit de rest van provincie en land. De totale opbrengst van de geldwerving bedroeg in december 2015 € 110.000,-.

De kerkdiensten werden de eerste maanden na de brand gehouden in het kerkgebouw van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) aan de Tramstraat die op royale wijze gastvrijheid verleende. Beide gemeenten pasten de aanvangstijden aan zodat in hetzelfde kerkgebouw op zondagmorgen twee diensten konden plaatsvinden. Vanaf Pasen 2015 werd een noodkerk in gebruik genomen achter de bijgebouwen van de kerk aan de Langestraat. De



De herbouwde kerk van Hoek, interieur, bovenaanzicht.



Het liturgisch centrum van de herbouwde kerk van Hoek.

noodkerk werd gevormd door een zestal geschakelde Port-a-cabins. Er werd veel gevraagd van aanpassingsvermogen en improvisatietalent van zowel gemeenteleden, vrijwilligers als kerkenraadsleden, maar met de verbondenheid die, mede door de brand, nog sterker was geworden, werd het vele dat op de gemeente afkwam opgelost. Juist in het begin van 2016, toen ook de bijgebouwen gesloopt waren en de totale gebruiksruimte nog kleiner was geworden, werd de gemeente tijdelijk uitgebreid met een aanzienlijke groep gasten. Vluchtelingen uit het tijdelijke asielzoekerscentrum in het nabijgelegen Marina Beach (De Braakman) zochten de meest nabij gelegen kerk op en dat was die van Hoek. De toch al beperkte ruimte op zondagmorgen mocht gedeeld worden met soms 10 – 20 extra gasten. De aandacht voor de brand werd voor de gemeenschap ineens afgeleid naar mensen en gebeurtenissen die een ander perspectief brachten.

Restauratie en herbouw

Eind 2015 vond de aanbesteding plaats. Hierbij werd een zestal regionale aannemingsbedrijven uitgenodigd.

De gunning kon worden verleend aan Bouwbedrijf Van de Linde uit Goes. In januari 2016 begon de bouw en door een strakke planning, grote inzet van het bouwbedrijf en uitstekende bouwbegeleiding kon de oplevering eind november plaatsvinden. De bouwbegeleiding vond, naast de bijstand van architectenbureau RoosRos, plaats door een team van eigen professionele vrijwilligers: Jan Hollebek, Ko Dieleman, Leen Dieleman, Kees Jansen en Kees van Tatenhove. Door uitstekende samenwerking van alle betrokkenen kon opgeleverd worden binnen het geplande tijdschema en binnen het afgesproken budget. De totale projectkosten, inclusief de heraanleg van het terrein etc., bedroegen circa € 2,2 miljoen. Dat duurzaamheid een belangrijk thema was bij de nieuwbouw heeft geresulteerd in een energieneutraal kerkgebouw. Het dakvlak aan de zuidzijde ligt vol met zonnepanelen en er is een warmtepomp. Daarnaast is veel gedaan aan goede isolatie en luchtinstallaties. Dit betekent dat het kerkgebouw wat elektriciteit en warmte betreft zelfvoorzienend is. De kerkzaal is in de basisopstelling gevuld met circa 140 stoelen. Door het

wegschuiven van de glazen achterwand is echter de ontmoetingsruimte bij te voegen waardoor naar een maximale bezetting van 300 personen omgebouwd kan worden. Avondmaalstafel en kansel waren, naar ontwerp van de predikant, al in het voorjaar van 2015 door de plaatselijke timmerman Peter van Hermon vervaardigd om in de noodkerk te gebruiken. Voor in de nieuwe kerk zijn daar door Van Hermon een knielbank en enige andere attributen aan toegevoegd. In de opstelling van de kerk is gekozen om ook een dagkapel in te richten. Hierin wordt iedere dinsdagmiddag een middaggebed gehouden en de kapel kan ook gebruikt worden voor liturgische momenten bij andere gelegenheden. De ingang van de kerk is niet langer via de toren aan de oostzijde maar via hal en ontmoetingsruimte aan de noordwestzijde van de kerk. De ruimte onder de toren heeft een nieuwe bestemming gekregen namelijk die van rouwkamer. In Hoek was sinds enkele jaren geen mogelijkheid meer om iemand na het overlijden op te baren als daar niet thuis de mogelijkheden voor waren. Nu is deze functie voor algemeen gebruik weer toegevoegd aan 'het dorp'.

Kerkzaal en ontmoetingsruimte zijn gebouwd op de fundering van de oude kerk. Ten westen daarvan is op nieuwe fundering een bijgebouw waarin zich op de begane grond onder andere keuken en consistorie bevinden en op de eerste verdieping een jeugdhonk en een tweede vergaderzaal.

De audio- en videovoorzieningen zijn eveneens geleverd door een regionale specialist, Audio-Consult uit Wemeldinge. Naast een op het gebouw toegesneden geluidsinstallatie is de kerkzaal ook voorzien van een zogenaamde video-wall waarmee weer een volgende stap is gezet in de ontwikkelingen die in meerdere kerken te zien is met betrekking tot beamer-gebruik.

Orgel en piano

Voor wat betreft de keuze van een klavierinstrument voor begeleiding van gemeentezang en andere muzikale activiteiten in het kerkgebouw is na oriëntatie op verschillende mogelijkheden ook hier voor moderne techniek gekozen. In de kerk is een zogenaamd 'gesampled' digitaal kerkorgel geplaatst en wel een 3-klaviers Hauptwerkorgel Cambiare 323 van Content. Dit betekent dat de disposities van een achttal kerkorgels uit bekende en minder bekende kerken door middel van digitale techniek beschikbaar zijn. Zo zijn in de kerk van Hoek bijvoorbeeld beide orgels van de Laurenskerk in Rotterdam te bespelen maar ook het meer romantische orgel van de Kathedraal van Caen in het Franse Normandië. Naast het kerkorgel is ook een digitale piano beschikbaar.

Tenslotte

Wonderlijk genoeg zijn bij de brand op nieuwjaarsdag 2015 een aantal belangrijke voorwerpen gespaard gebleven. Alhoewel alle overige elementen in de kerkzaal verbrand zijn is wel het doopvont, zij het met schroeiplekken behouden. Door gemeentelid Kees Biesheuvel is er een twaalfkantige perspex koker omheen gemaakt en door een ander gemeentelid, Mattie de Schepper, een glazen doopschaal in de kleur van het interieur van de nieuwe kerk.



De kerk van Hoek in 2017.

Verder is ook, hoe symbolisch, niet de klassieke statenbijbel die op de kansel lag, maar de bijbel in de nieuwe vertaling die op de tafellensenaar lag en waaruit wekelijks gelezen werd, behouden. Vermoedelijk doordat net een straal bluswater vroegtijdig de bijbel doorweekt heeft. Hoe dan ook, in de beleving van velen is het een teken van bemoediging dat juist bijbel en doopvont, twee centrale elementen voor de eredienst, niet door de brand verzwolgen zijn. En dan nog de haan van de torenspits. Toen in de laatste fase van de brand de torenspits in de kerk viel, is de haan daarmee ook in de kerk gevallen. Brandweerlieden vonden de haan dezelfde middag en hebben hem overgedragen aan het kerkbestuur. Met veel inzet en vakmanschap is, eveneens door vrijwilliger Kees Biesheuvel, de haan volledig gerestaureerd en staat nu weer te blinken op de spits van de toren. Naar velen hopen, tot in lengte van jaren.

Bronnen

Naast informatie uit mondelinge overlevering is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

Oud en Nieuw, gedenkboekje voor de Ned. Herv. Gemeente te Hoek, door ds. E. Raams Jr, Uitgave Drukkerij Van de Sande - Terneuzen, 1906.
Kerkelijk leven in Hoek (Zld) 1590 – 1840, door dr. J. Wesseling, Uitgave D.H. Littooi Azn – Terneuzen, 1952.
Hoek en omgeving, van vroeger tot nu, door J. Platteeuw, Uitgave Jac. Duerinck-Krachten – Kloosterzande, 1967.
'Oe was ut ook a wee mee tie ram'n van de kercke', het verhaal van de glas-in-lood-ramen, door D.J. Haak, eigen uitgave Protestantse gemeente te Hoek, 2017.
 Oud fotomateriaal is afkomstig uit genoemd gedenkboekje 'Oud en Nieuw' (zie noot 1). Andere foto's zijn van Peter Mahu fotografie in Hoek (www.fotografiemahu.nl)

Voor meer foto's van de oude kerk, de brand, de herbouw en de nieuwe kerk kan gebruik gemaakt worden van de website www.pknhoek.nl. Van brand, geldwerving, ontwerp, de gebrandschilderde ramen en over het verhaal van de klok zijn op YouTube verschillende filmpjes te vinden.